



EMBARCO tot vrijdagavond 16 januari 1970, 22.30 uur

LET OP: wijzigingen zijn mogelijk.

Rede van drs. J.M. den Uyl op het congres van de Partij van de Arbeid te Groningen op 16 en 17 januari 1970.

-----

Vandaag stellen wij een program vast. In maart en in mei zijn er verkiezingen. Dan gaat het erom dat program uitgevoerd te krijgen. Wij praten hier niet voor de vaak. Congressen zijn geen vrijblijvende bezigheid. Verkiezingen zijn dat nog veel minder. Wie verliest komt langs de kant te staan. Wie wint moet waar maken wat hij gezegd heeft. Tenminste zo hoort het te zijn. Waarvoor brengt de burger anders zijn stem uit?

Wij zeggen dat het bestuur van gemeente eh provincie gedemocratiseerd moet worden. Dat openbaarheid regel, beslotenheid uitzondering moet zijn. Dat betekent ook dat een man als de Block uitzondering, een minister als Beernink uitgesloten moet zijn. Dat de burgers een keuze moeten kunnen maken uit plannen vóór ze zijn vastgesteld. Dat we het onderwijs willen democratiseren. Het onderwijs richten op het vermogen tot zelfstandige oordeelsvorming. Dat is deftig voor: kritische mensen maken. Dat lukt Veringa aardig, maar zo bedoel ik het niet. De grond socialiseren, weghalen uit de particuliere winstmakerij, de krotten sneller wegruimen en Schut erbij. Woningen bouwen met keuzevrijheid. Woningen waarin mensen zichzelf kunnen zijn. Het gemeentelijk beleid in het bijzonder richten op de mensen die het meest tekort komen, die het moeilijkst zitten.

En we zeggen erbij, hoe we het willen doen. En we zijn ook bereid het te betalen.

Met dat program gaan we naar de kiezers toe. Aan hen de keus. Die kiezer is wantrouwig. Maakt het eigenlijk veel verschil uit, wie er in staten en raden komen te zitten? Dat wantrouwen is niet zonder grond. Het is in de hand gewerkt door vervaging van tegenstellingen tussen partijen en belangen. Doordat de democratie van de burgers het moest afleggen tegen de democratie van de bestuurders. En de kiezer het wel ging geloven. Dat wil zeggen, dat hij er niet meer in geloofde. Zijn stem werd een proteststem.



De P.v.d.A. heeft al gauw moeten ontdekken hoe diep de crisis van ons politieke bestel strekt. Ze was daar ook zelf niet onschuldig aan. Ze heeft er ook voor betaald. Ze heeft de slijtage van het oude bestel aan den lijve ervaren. Ze heeft hardhandige opdooffers gekregen van de kiezers; die juist de P.v.d.A. herinnerd hebben aan haar niet geringe doelstellingen. Maar als men weet te incasseren, is het vaak een voordeel de eerste tik te krijgen.

De dag na de Kamerverkiezingen van 1967 zei de Tweede Kamerfractie: "geen ander kabinet zonder verkiezingen", niet de partijtoppen, maar de kiezers moeten uitmaken, wie regeert. Op het congres in november 1967 heb ik gezegd: "de partij is in de rui". Nou, we hebben de nodige haren verloren. Toen we elkaar op het congres in maart van dit jaar de haren uittrokken, meenden ze, zo belangstellende buitenstaanders, dat we het niet zouden overleven. Het is anders uitgepakt.

Het beest, dat in de rui was, heeft misschien nog geen mooie, glanzende vacht gekregen, maar zijn handen zijn in orde. De stellingen zijn betrokken. Het Congres besloot "geen samenwerking na de komende verkiezingen met de KVP, partij die noch vlees noch vis is. Geen regeringen oude stijl, geen "old-finish" kabinetten. Geen compromissen, die het overleefde in stand houden. De kiezers de kans geven een heldere keus te maken. Geen coalitie, die de confessionele partijen de kans geeft om met dezelfde hardnekkigheid waarmee ze de VVD omarming hebben verdragen, voor de afwisseling weer eens hun arm om de P.v.d.A. te slaan. Want het is immers juist het nu eens links dan weer rechts regeren door de confessionele partijen, dat de kiezers het ongeloof in de parlementaire democratie heeft bezorgd.

Vandaag herhaalt zich dit alles. Naarmate het kabinet-de Jong meer in de versukkeling raakte, werden de rapporten van de Groep van Achttien verhevener. Naarmate de prijsstijgingen meer mensen troffen, werden de blauwdrukken voor na 1971 fraaier. Naarmate de onvrede met het regeringsbeleid groter wordt, spreken de confessionele partijen luider over samenwerkingsverbanden en stembusakkoorden.

Maar wat zei de heer Schmelzer in 1967 toen de werkgroep van christen radicalen zich uitsprak voor een stembusakkoord, inclusief een lijst van kandidaat-ministers vóór de verkiezingen te publiceren? "Deze aanpak is zelfmoord op termijn voor een christelijk geïnspireerde volkspartij, die een eigen invloed, nationaal en internationaal wil blijven uitoefenen." Dat was



zeer goed gezien. Vandaar waarschijnlijk dat enkele maanden terug de Commissie Duidelijkheid van de Achttien met vurige pleidooien kwamen voor samenwerkingsverbanden en stembusakkoorden. Maar het is dan ook niet de bedoeling, dat er iets verandert. Er is immers geen alternatief, vertelt de minister-president zuchtend. Het klinkt alsof hij zeggen wil "we zouden er best vanaf willen hoor, maar we zijn veroordeeld te regeren". ~~De oude~~ De oude machthebbers kunnen zich niet voorstellen dat hun rijk ooit ten einde loopt. Dat is het zg. Kiesinger-effect. De dag na de Duitse verkiezingen zei Schmelzer volgens het Algemeen Handelsblad het volgende:

"De overwinning van de CDU/CSU verheugt mij zeer", omdat een christelijk geïnspireerde echte volkspartij, die vertrouwen heeft in alle geledingen van het Duitse volk in een land als de Duitse Bondsrepubliek dit resultaat heeft kunnen bereiken." Een uitspraak om in een Kiesingerlijstje met een Strausrandje te zetten.

Als de opvolging van de Block aan de orde is, verklaart de heer Mellema: het mag weer een KVP'er worden, maar het mag niet betekenen, dat in 1971 de KVP ook weer Economische Zaken zal bezetten. De heer Mellema zal aan zijn ambitieuze partijgenoot Udink hebben gedacht. De heren zijn reeds bezig de buit te verdelen. Zij kunnen zich niet anders voorstellen, dan dat zij de jachtrechten voor de eeuwigheid hebben gepacht.

Toch loopt hun rijk ten einde. We zitten in de nadagen van het kabinet-De Jong. Het kabinet is klaar voor onder water. Wie geeft het commando: Biesheuvel of Geertsema? Ik ga niet zo ver te zeggen: Piet, laat de luiken maar open.

Dit kabinet is geboren uit onmacht. Kunstmatig in het leven gehouden. Een interimkabinet: Het regime van de kleine vernieuwinkjes en het grote onvermogen.

Wat zien we aan het begin van de jaren 80?

Een nieuwe generatie komt aan bod, kritischer, uitdagender.

Een nieuw idee van gelijkheid breekt door. Onze Zweedse zusterpartij laat zien, hoe het kan, hoe het anders kan. Een democratie, waarin mensen ontdekken, dat naar hen geluisterd wordt.

Democratie nieuwe inhoud geven door overtuigen, door demonstreren, door politieke macht te vormen voor een echte, socialedemocratie.

Aan deze dingen komt het kabinet-De Jong niet toe.

De fractievoorzitter van de grootste regeringspartij, de KVP,



zei vorige week van zijn partijgenoot, de minister-president: "de indruk, die hij maakt is nu eenmaal zo, dat veel mensen in hem niet de grote vernieuwer zien." Zo'n grafschrift krijgt niet iedereen mee. Maar als je als minister-president ter motivering van de aanvaarding van de metaal c.a.o. vertelt, dat "de werknemers het afgelopen jaar nu ook weer niet zo'n groot aandeel hebben gehad", vraag je daarom. Het klopt overigens wel. Wat zijn de werknemers er in 1969 beter op geworden? 0,3% volgens het C.P.B. Tel uit je winst.

Dat was het resultaat van de Witteveen-weigering om de BTW niet zonder prijsmaatregelen in te voeren. Als de heer de Block nu zegt "dat van het voorgenomen doorbreken van de loon- en prijspsiraal weinig of niets terecht zal kunnen komen", dan spreekt hij een waar woord, maar precies een jaar te laat. Of beter, twee en half jaar te laat. Want je hoeft geen helderziende te zijn om te weten dat je met de VVD geen inkomensverhoudingen kunt verbeteren. Wel de indirecte belastingen <sup>hebben</sup> verlagen, niet wezenlijke gemeentelijke voorzieningen veilig stellen. Daarom maakt het weinig verschil of we met de Block of met Nelissen te maken hebben. Ze hebben de Block te lang laten zitten om hem nog als zondebok voor de KVP te gebruiken.

Van de loonstop uit mei '68 tot aan het onaanvaardbaar van Roolvink bij de loonwet loopt een rechte lijn, getrokken door Witteveen, Langs die lijn is verbetering van de inkomensverhoudingen onmogelijk. Van de hoogmoedige uitspraken van een man als Verolme, dat hij de overheidsgarantie voor zijn dok wel zou weten af te dwingen, naar de verwerping van het enquête-voorstel-Aarden loopt een andere lijn. Geen verandering in de machtsverhoudingen.

De financiële wanhoopspositie, waarin tal van gemeenten zijn gebracht, het in de kou laten staan van het Noorden én het doordrukken van de belastingverlaging zijn door een soortgelijke logica verbonden.

De staatkundige vernieuwing, die het kabinet beloofde te brengen is gestruikeld nog vóór zij op gang gekomen is. De VVD blokkeert ook hier veranderingen, die naar een tweescheiding in de Nederlandse politiek zou kunnen ~~en~~ leiden.



Nu dit alles zichtbaarder wordt, gaat het voortbestaan van het kabinet gepaard met groeiende krampachtigheid. De "onaanvaardbaars" volgen elkaar sneller op. De confessionele partijen nemen afstand, maar het kabinet mag niet vallen. De KVP smeekt om uitstel van executie. "Het kabinet moet onvervaard doorgaan, ook wanneer die verkiezingsuitslag tegenvalt", zegt Schmelzer. Zeker, men kan schoenen opdragen tot de tenen door de zolen kieren.

Maar de kiezers kunnen voor nieuwe schoenen zorgen. Een paar flinke stappers, waarmee heilige ~~kr~~<sup>le</sup> kruisjes worden omgetrapt. Dat hangt af van het tempo, waarin mensen, die een ander beleid voor ogen staat, elkaar weten te vinden. D'66 heeft daarbij een flink stuk verantwoordelijkheid. Van Mierlo heeft onlangs weer 'ns gezegd, dat het D'66 niet te doen is om een alternatief kabinet, maar om een alternatief van het politieke systeem.

Ik hou niet zo van die terminologie, maar ik wil graag weten wat verandert er in de maatschappij als D'66 wat meer te vertellen krijgt. Wil ze echt de machtsverhoudingen veranderen? Gaat het echt om een ander beleid of alleen maar andere mannetjes op dezelfde stoelen? Ik vraag maar, want ik twijfel soms als ik hoor dat D'66 zich ruim de tijd gunt. Wij, van de P.v.d.A. hebben namelijk haast. Wij vinden dat de achtergestelde groepen haast hebben, de krotbewoners en de mensen in de Veenkoloniën, die in de stank zitten. De bijstandtrekkers en de mensen rond het minimuminkomen, de gemeentebesturen, die er geen gat meer in zien en de studenten op de paedagogische academies, die eindelijk wel 'ns als mondigen behandeld willen worden.

En ik word achterdochtig als ik van Mierlo een zakenkabinet hoor aanprijzen. De technocraten aan de macht, dat ontbrak er nog maar aan. Want een zakenkabinet is helemaal niet zakelijk, het is de voortzetting van de gevestigde belangen in reïncultuur. Precies het omgekeerde van wat D'66 zegt te willen en wat wij graag met hen willen: de kiezers achte macht geven, de democratie aan de voet ruimte geven.



Daarom D'66, verklaar U nader, het hoeft niet in de *volgers* versleten termen van behoudend of vooruitstrevend, links of rechts, maar wel zo dat we weten wat we aan D'66 hebben. Wij willen een ander beleid in dit land. Graag met U, desnoods zonder U.

Nog ietwat belangrijker voor de vraag of het alternatief een duidelijk gezicht krijgt, is de keuze van de vakbeweging. Wij vinden de 200 man van Mertens machtig interessant, wij interesseren ons nog iets meer voor de 400.000 van Mertens. En die van Lanser vergeten we niet. Om over Kloos voor één keertje te zwijgen. Wij zijn geen werknemerspartij. Wij stellen prijs op een onafhankelijk, kritische positie ook tegenover de vakbeweging. Het NVV weet er bij tijd en wijle van mee te praten. Maar wij voelen ons wel wezenlijk solidair met de werknemers, die in onze maatschappij nog altijd zonder bezit in een kwetsbare positie van economische afhankelijkheid verkeren. Duizenden werknemers ervaren dat telkens weer aan den lijve. Wij willen die fundamentele afhankelijkheid opheffen door hen zeggenschap te geven, door voor hun recht op te komen. Wij vinden het uitstekend dat de vakbeweging de politieke partijen toetsen op hun program. Maar mogen wij op onze beurt vragen, trekt dan ook de politieke konsekwentie uit Uw eigen program.

En ten slotte. Er zijn veel werknemers in dit land, die confessioneel plegen te stemmen. Uit hun kring klinkt ook het geluid, waarom sluit de P.v.d.A. nu samenwerking met de KVP uit? Waarom de KVP niet naar links geduwd? Er is toch in het verleden veel goeds bereikt in samenwerking tussen die partijen. Dan moet ons antwoord zijn: Dat ontkennen wij niet. Wij kunnen het ook niet alleen. Maar juist datgene, waarop het aankomt, dat kunnen wij niet meer bereiken in die coalities-oude-stijl. De P.v.d.A. heeft leergeld betaald. Zij is het punt van geen terugkeer gepasseerd.

AANVULLING SPEECH DEN UYL congres te Groningen 16 januari 1970

In ons land is de laatste jaren veel veranderd. Luister naar de radio, kijk naar de televisie:

een grotere openheid, een nieuwe durf om dingen bij de naam te noemen.

De mensen nemen minder, wat zij onrechtvaardig vinden.

De politiek komt daarbij achterop. Dat kan veranderen. Dat moet

veranderen. Politiek wordt de moeite waard als er gevochten

moet worden voor iets nieuws. Ons program is nieuw. De komende

verkiezingen maken uit wat er van terecht komt.

Drang naar vernieuwing moet politieke macht worden. Dat is geen

onbegonnen strijd . Sinds een half jaar blijkt uit elk opinie-

onderzoek, dat wij de grootste partij zijn. Maar er is meer nodig:

de meerderheid.

Daarom is ons appel aan al diegenen, die vernieuwing willen,

aan de vakbeweging, aan D'66, aan de Radikalen, in welke partij

dan ook: maakt die meerderheid. In maart, in juni en zodra

het Kabinet het lot ondergaat, dat de KVP zozeer vreest en dat wij

het van harte toewensen.

Maak onze partij sterk, kiest waar dat kan: progressief akkoord.